

ΣΕ ΠΕΝΤΕ μέρες μέσα είχαμε την προεμιέρα δυο καινούργιων έργων του Pirandello του τόσο συγχρονισμένου συγγραφέα, που μιάζει για νέος στο πείσμα της ηλικίας του. Πριν κάμποσο καιρό σὰς μίλησα εξαιτίας του «Chacun sa vérité» για τη βαθιάπροτοτυπία του συγγραφέα. Τη φορά πάλι αφτή μὰς μάγεψε με τὰ έργα του, ἀλλὰ με μεγάλη μας ἐκπληξη παραιτηθήσαμε πὼς τὸ θέατρό του ἀρχίζει νὰ καταντᾶ μιὰ μέθοδος, πὼς πολλά του έργα μοιάζουν καταπληχτικά μεταξύ τους. Ἀφτὸ γίνεται κατὰφανὸ στὸ «Νὰ ντύνονται οἱ γυμνοὶ» ἔργο πὸν θ' ἀναφέρω καὶ τὶς παρατηρήσεις μου, γιατί ὁ «Ἐρρικός ὁ Δ΄» ἂν καὶ τελειότερο δὲν δείχνει περιορισμούς.

Τὸ πρῶτο εἶναι καμωμένο στὴ φόρμα τοῦ «Chacun sa vérité» μὰς παρουσιάζει δηλαδὴ ὁ Pirandello ἀπ' τὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πράξης τελειωμένο σχεδόν. Κατόπιν δὲ μαθαίνουμε τὰ πρόσωπα, τὶς βίσεις καὶ τὶς συνέπειες τοῦ ἔργου. Ὁ συγγραφέας μεταχειρίζεται τὸ ἀντικείμενό του ἀνάποδα. Ἀπ' τὸν καιρὸ πὸν ἀρχίσαμε νὰ γνωρίζουμε τὸ Pirandello, τὰ κομμάτια του δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ γρίφος, ἐρωτηματικά τρίπρακτα, ὅπου μπορεῖτε νὰ πεῖτε πὼς παρέχεται μ' ἀφτὰ μιὰ τιμὴ στὸν ὀξυδερκῆ θεατῆ. Δὲν ὑπάρχει δράση, δράση ὄχι ἐξωτερικὴ, κατάλληλῃ μόνο για μελόδραμα, ἀλλὰ ἐσωτερικὴ, ψυχολογικὴ ἐξέλιξη, πὸν χαρακτηρίζει τὸ δυνατό θέατρο. Σὰ νὰ λέμε πὼς δὲν ὑπάρχει καμμιά κίνηση· πὼς τὸ θέατρο τοῦ Pirandello εἶναι ἀκίνητο.

Μόνο, ὕστερα ἀπὸ ἀφτὲς τὶς réserves, δὲν μένει παρὰ νὰ ὑποκληθοῦμε στὴν πραγματικὰ ὁμορφὴ ἐμφάνιση τῆς Ἐρσίλιας. Ἐπιχείρησε ν' αὐτοχτιονήτει με φαρμάκι, καὶ στὸ νοσοκομεῖο, νομίζοντας πὼς ἦρθεν ἡ ὥρα της, διηγεῖται στὸ δημοσιογράφο πὸν πῆγε για ἰντερβιουάρισμα, μιὰ ὁμορφὴ ἱστορία πὸν τὴ στολίζει πραγματικά, τῆς δίνει ἓνα ρόλο ἀρκετὰ καλὸ, μιὰ personnalité. Ἡ διήγηση ἀφτῆ τῆς Ἐρσίλιας κάνει δύο νέους, τὸν ἔραστή της πρόξενο στὴ Σμύρνη καὶ τὸν ἀρραβωνιαστικὸ ἀξιωματικὸ τοῦ Ναυτικοῦ νὰ τρεξουν κοντὰ της ἑτοιμοὶ για νὰ διορθώσουν τὶς συμφορὲς πὸν τὶς προξένησαν.

Ἡ ἀλήθεια ὅμως φανερόνεται σιγά-σιγά.

Ἡ διήγησις ἦταν ἓνα ἀπλὸ παραμῦθι· ἡ πραγματικότης εἶναι πιὸ ἄσκημη. Δὲν τῆς μένει παρὰ ὁ θάνατος· καὶ ξαναφαρμακώνεται, κλαίοντας πρὸ πεθαίνει γυμνή, ὀλόγυμνη, χωρὶς κανένα ροῦχο γιὰ νὰ σκεπάσει τὴ ζωὴ τῆς, τὴν ὑπαρξὴ τῆς, τὴν ὑπαρξὴ τῆς πρὸς ἣν ἦταν ἓνα μεγάλο «τίποτα».

Αὐτὸ τὸ ὁμορφο τέλος, ἡ σπαραχτικὴ ἀσπὴ συγκίνηση συνθίπει τὴ θεωρίαν τοῦ Pirandello: «Ὅλοι μας δὲν ἔχουμε ἄλλη persopnalité ἀπ' ὅση οἱ ἄλλοι θέλουνε νὰ μᾶς δανείσουν· καὶ σὰν εἴμαστε ἀπόκληροι τῆς ζωῆς σὰν τὴν καυμένη τὴν Ἑρσίλια, ἔ, λοιπὸν, θὰ ἐπινοήσουμε μιὰ ζωὴ ντύνοντάς τὴν στὴν ψευτιά μὲ τὴν ὁποία ἴσως κατορθώσουμε τὸ ὄνειροπόλημά μας.

Ἡ κ. Simone ἔπαιξε σὰ μεγάλη, πολὺ μεγάλη ἀφ' ἑσῆς τὸ ρόλο τῆς Ἑρσίλιας. Ὑπῆρξε, ἀληθινὰ, ἡ φτωχὴ γυναῖκα πρὸς μὲ σκισμένη ψυχὴ καὶ κορμὶ γυρῶβει τὸ θάνατο ντυμένη μὲ κάποιον ροῦχο· ὄχι γυμνή· Χάρη στὴν κ. Simone, τὸ τέλος ἦταν δυνατό.

Ὅσο για τὸ δέφτερο ἔργο τοῦ Pirandello τὸ « Ἐρρικός ὁ Δ΄ », ἔχουμε νὰ ποῦμε : Ὁ Ἐρρικός εἶναι ἀφτοκράτορας τῆς Γερμανίας πὸν ταπεινώνεται μπρὸς στὸν Πάπα, στὴν Κανόσσα. Ἐννοεῖται πὸς ἡ σκηνὴ γίνεται στὴν ἐποχὴ μας· εἶναι συγχρονισμένο. Στὶς καρβαρίες μιᾶς ἀποκηᾶς ὁ ἄνθρωπος ὁ ντυμένος ὡς Ἐρρικός Δ΄ πέφτει ἀπ' τ' ἄλογό του καὶ ἡ συγκίνηση καὶ ταραχὴ τῆς πτώσης εἶναι τὸση μεγάλη πὸν χάνει τὸ λογικό του. Τώρα πιά νομίζει πὸς ἀφτὸς εἶναι πραγματικά ὁ ἀληθινὸς βασιλιᾶς· κι' ἔτσι τραβιέται σὲ μιὰ βίλα στὴν ἐξοχὴ πὸν τὴ λογαριάζει γιὰ μεσαιωνικό κίστρο. Ἐκεῖ μέσα ζῆ εἴκοσι χρόνια. Τριγυρίζεται ἀπὸ νοσοκόμους, ντυμένους σὲ συμβούλους καὶ σωματοφύλακας καὶ μερικὸς φίλους πὸν ἔρχονται νὰ τὸν ἐπισκεφτοῦν τοὺς ντύνει κι' ἀφτούς μὲ κοστούμια τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης ! Ἔτσι στὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου ἔρχεται νὰ τὸν ἐπισκεφτεῖ μιὰ παλιὰ ἀγαπητικιά του, ἡ μαρκησία Σπίνα, συνοδευόμενη μὲ τὸν τωρινὸ ἔραστή της, τὸ βαρῶνο Τίτο, τὴν κόρη της κι' ἕνα της φίλο, τὸν δόκτορα Τζενόνι. Ὁ Ἐρρικός ὁ Δ΄, ἢ μᾶλλον ἐκεῖνος πὸν νόμιζε πὸς ἦταν ὁ Ἐρρικός ὁ Δ΄ βγαίνει καὶ τοὺς ὑποδέχεται ἡσυχα-ἡσυχα. Νά—ᾶς σκεφτοῦμε—ἕνα τρελὸς ἀκίνδυνος. Λοιπὸν ἀπ' τὶς κουβέντες μὲ τοὺς συμβούλους του ἀνακαλύπτουμε ὅτι ξέρει πὸς δὲν εἶναι τρελλὸς, δὲν εἶναι ὁ Ἐρρικός ὁ Δ΄. Παίζει τὴν κωμωδία τῆς τρέλλας μὲ τὸ σκοπὸ νᾶναι πιὸ λέφτερος, νὰ μπορεῖ νὰ κοροϊδεύει, μὲ τὴν ἡσυχία του τοὺς ἄλλους, νὰ τοὺς κάνει νὰ χαμηλώνουν μπροστὸ του καὶ νὰ ὑποτάσσονται σὲ κάθε του ἰδιοτροπία. Ἔ! Τί ἡδονή! Σκεφθῆτε λοιπὸν! Νὰ κάνεις τὸν τρελλό!

Τὸ ἐξάισιο ἀφτὸ τέλος τῆς δέφτερης πράξης ὑψώνεται σὲ μιὰ δραματικὴ ἔξαρση.

Κι' ὅταν ἡ παλιά του ἐρωμένη μαθαίνει τὰ νέα του κι' ἔρχεται μὲ τοὺς ἄλλους γιὰ ἐπίσκεψη, ἀφτὸς ῥίχνεται πάνω στὴν κόρη πὸν τὴ νομίζει γιὰ τὴν ἐρωμένη, τὴν μαρκησία Σπίνα. Τὴ στιγμὴ ὅμως πὸν ὁ βαρῶνος Τίτος προσπαθεῖ νὰ τοῦ ἀποσπάσει ἀπ' τὰ χέρια του τὸ κορίτσι, ἀφτὸς βγάζει ἕνα μαχαῖρι καὶ τοῦ τὸ χώνει στὰ στήθια!

Κι' ὅλοι βγαίνουνε μουρμουρίζοντας «εἶναι τρελλός...δὲν εἶναι τρελλός...εἶναι...δὲν εἶναι...»

Πραγματικά ένα τέλος à la Pirandello. Μά την ἀλήθεια ἀφ' ἑστέ ὁ ἄνθρωπος εἶνε τρελλός ἢ ὄχι; Στὴν ἀρχὴ φαίνεται τὸ δέφτερο, ἀφοῦ μᾶς ἀφίνει ν' ἀντιληφτοῦμε ὅτι ἀφ' ἑστέ ξέρει ὅτι δὲν εἶνε ὁ Ἐρριχός καὶ πὼς θεληματικὰ ὑποκρίνεται τὸν τρελλό. Ναί; μὰ τὸ νὰ ὑποκρίνεται κανεὶς τὸν τρελλό δείχνει πὼς βρῖσκεται σὲ μιὰ πολὺ ψηλὴ ἔξαρση ποὺ καταλήγει στὴν τρέλλα. Τώρα λοιπὸν εἶνε τρελλός, ὄχι ὅμως ὁ τρελλός ποὺ νομίζεται αὐτοκράτορας. Κι' ἐδῶ ἀκόμα ξαναβλέπετε τὸ δόγμα τοῦ συγγραφέα: καὶ στὴν τρέλλα ἀκόμα δὲν ὑφίσταται personnalité δὲν εἶσαι λέφτερος στὴν τρέλλα σου κι' οἱ ἄλλοι εἶνε ἐκεῖνοι ποῦ πλάθουν τὴν τρέλλα σου στὴ φαντασία των.

Κεῖνο ποὺ διακρίνει τὸ ἔργο ἀφ' ἑστέ εἶναι, πὼς ἐδῶ δὲν εἶναι ὁ στάσιμος Pirandello. Στὴν πρώτη πράξι μαθαίνουμαι πὼς ὁ ἄνθρωπος μᾶς νομίζεται γιὰ Ἐρριχός. Ἔ, λοιπὸν ἡ ἀποκάλυψις γένηκε. Δὲ θὰ ξαναρθοῦμε σ' ἀφ' ἑστέ καὶ τὸ κομμάτι τραβᾷ τὸ δρόμο του μὲ κίνηση δράσι, ἢ τουλάχιστον μ' ὁμοίωμα κίνησης, δράσης. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς ὑπηρεσίας τοῦ τρελλοῦ δὲν εἶναι πρᾶμα προηγούμενο τοῦ ἔργου,

γίνεται μπροστὰ μας κι' ἀφ' ἑστέ εἶναι ἡ αἰτία τοῦ σκοτωμοῦ.

Ὁ κ. R. Pitoeff, μοναδικὸς στοὺς ρόλους τῶν μεθυσμένων καὶ τῶν τρελλῶν ἦτανε στὸ στοιχεῖο του. Εἶχε ὅλα τὰ συμπτώματα τοῦ δυστυχισμένου ἀνθρώπου ποὺ προσπαθοῦνε νὰ τοῦ ξεριζώσουνε τὴν personnalité του. Τρελλός; Γελοῖος; Δὲν ξέρουμε. Ὁ Pirandello μᾶς ἀφίνει γιὰ μιὰ φορὰν ἀκόμη στὴν ἀβεραιοτητα, κρατῶντας σὰ ἄλλη σφίγγα τὸ μυστικὸ του καὶ τελειώνοντας τὸ ἔργο του μ' ἓνα ἐρωματικόν!